

Рассмотрена специфика вербализации и образно-семантическая природа концептуализированной единицы. Установлено, что концепт «дорога» является полисемантическим, когнитивно многогранным, а его выражение в поэтическом языке свидетельствует о глубоком понимании автором мифопоэтического хронотопа.

Ключевые слова: код, пространственный культурный код, концепт, дорога, поэтическое творчество.

T. P. Vilchynska,

*Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University of Ternopil,
Department of General Linguistics and Slavic Languages*

LINGVOCOGNITIV NATURE OF THE CONCEPT OF "ROAD" AS A REPRESENTATIVE OF SPACIOUS CODE IN THE POSITIONS OF TARAS FEDYUKA

In the article the peculiarities of linguisation of spatial concepts, presenting the corresponding cultural code in the artistic creation of modern Ukrainian poet Taras Fedyuk, are considered on the example of the concept "road". The specificity of verbalization and figurative-semantic nature of the conceptualized unit are considered. It has been established that the concept "road" is polysemantic, cognitively multifaceted, and its expression in poetic language is evidenced by the author's deep understanding of the mythopoetic chronotope.

Key words: code, spatial cultural code, concept, road, poetic creativity.

УДК 811.161.2' 271:94(477)

І. Д. Фаріон,

*д-р філол. наук, проф.,
Національний університет «Львівська політехніка»,
професор кафедри української мови*

ДО ДжЕРЕЛ ДІАХРОННОЇ СОЦІОЛІНГВІСТИКИ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКА ПРОБЛЕМАТИКА

У статті простежено історію перших паростків несистемних діахронних соціолінгвістичних ідей у світовому та вітчизняному мовознавстві. Засвідчено, що столітній шлях наукового осмислення взаємин між мовою і суспільством призвів до виникнення нового предмета дослідження історії мови – діахронної соціолінгвістики.

Ключові слова: діахронна соціолінгвістика, зовнішня історія мови, еволюція мови.

Діахронна соціолінгвістика в українському мовознавстві ще не мала системного практично-теоретичного опрацювання, хоч спорадичне використання її прийомів у дослідженнях з історії української літературної мови та соціолінгвістики незаперечне. Маємо на меті простежити історію перших паростків несистемних діахронних соціолінгвістичних ідей передусім у світовому мовознавчому досвіді. Мова – це передусім структура свідомости та мислення її носіїв в історичному розвитку, а історія – це низка соціальних подій. Діахронний соціолінгвістичний аналіз є основним інструментом

дослідження зовнішньої природи суспільного статусу кожної мови, в основі якого детерміновані взаємини між мовою і суспільством на тлі суспільно-політичних обставин та ідейно-філософських вимірів часу. Внаслідок цього мова стає формою суспільної поведінки. Отже, з огляду на це, діяхронні соціолінгвістичні дослідження в умовах постколоніального статусу нашої держави і мови вкрай актуальні.

Перший із українських мовознавців, хто зауважив на загальних проблемах методології діяхронної соціолінгвістики, був О. Ткаченко. Науковець, аналізуючи зародження соціолінгвістики у 50-60-ті роки ХХ ст. у США, наголосив на основній причині її виникнення: монополія структуралістського підходу щодо вивчення мовних явищ призвела до нехтування підґрунтя мовного розвитку – зв'язку мови і суспільства і, як наслідок, спровокувала соціолінгвістичний розвиток [21, с. 68]. Водночас студії з синхронної лінгвістики засвідчили висвітлення низки мовно-суспільних проблем історичного минулого в контексті того, що теперішнє слід пояснити минулим і навпаки. Щоб здійснити таку аналітику, неминуча історична мовно-суспільна реконструкція не лише способом *«слів і речей»*, але і глибоке уявлення про історію етносу. Найповнішим щодо задіяння історичної оптики (попри відсутність системної ієрархії) виявився дослідник П. Стуре Уреланд, який виділив низку основних чинників глотогенези, що, зливаючись один із одним, породжують феномен мови на певному етапі функціонування: 1. історико-генеологічне розщеплення; 2. мовні контакти (білінгвізм, інтерференція, інтеграція та ін.); 3. кодифікація + стандартизація (переклади Біблії, канцелярське управління, заснування академій); 4. виокремлення діалектів (шляхом міграцій, ізоляції, завоювань); 5. піджинізація, креолізація; 6. утворення нації (плем'я, рід, народ, держава); 7. етнічність та ідентичність; 8. релігійні напрями (хресні походи, Реформація, контрреформація); 9. спроби оживлення мов; 10. результат діяльності особистостей (Данте, Лютер та ін.) [21, с. 74]. Запропонований синтез діяхронних соціолінгвістичних чинників не претендує на вичерпність, проте окреслює суспільно-історичний коридор розвитку мови.

Від часу написання цієї розвідки О. Ткаченка минуло понад 10 років, а в сучасному українському академічному трактуванні соціолінгвістики лише побіжно зауважено, що ця галузь мовознавства *«вивчає соціальні аспекти розвитку мови, її суспільні функції у синхронії і діяхронії»* [5, с. 583]. У першій системній теоретичній соціолінгвістичній праці Г. Мацюк «Соціологічний напрям у мовознавстві» зазначено, що *«діяхронна і синхронна соціолінгвістика пов'язані з принципами розгляду матеріалу»* і їхня основна проблема – це *«опис суспільних функцій літературної мови в історії, становлення стилів, розвиток цих категорій на конкретному зрізі мови тощо»*, а також під час аналізу лінгвосоціологічних напрямів у різних світових і вітчизняних школах згадано про діяхронні підходи [15, с. 8]. Провідний соціолінгвіст Л. Масенко у праці «Нариси з соціолінгвістики» наводить переконливі позамовні чинники українського бездержавного існування, що внеможливіювали розвиток не тільки синхронних соціолінгвістичних студій, але й діяхронних, наголошуючи на нещодавніх дослідженнях В. Лизанчука [13;14] та В. Кубайчука [12], що присвячені історичній зовнішній хронології мовних подій.

Поділ історії мови на зовнішню (географічно-етнологічну) та внутрішню (граматичну) запропонував у розвідці «Про давньопольську мову до XIV ст.» Я. Бодуен де Куртене [2, с. 45], а потім поглибив свою думку у вступній лекції 1870 року у Петербурзькому університеті: *«Зовнішня історія мови тісно пов'язана з долею її носіїв, тобто з долями індивідів, які розмовляють цією мовою, з долями народів. До сфери її досліджень входить географічне та етнографічне поширення мови, загальний вплив*

іноземних мов на конкретну мову і, навпаки, вирішення питань: чи мова використовується як літературна, чи живе тільки в народі, до яких станів належать люди, які розмовляють цією мовою, чи є попит на мову (якщо вона, зрозуміло, літературна) поза власною територією, як у просторі (французька, німецька, англійська і взагалі так звані універсальні мови) і в часі (латинська, грецька, церковнослов'янська), і якщо мову вживають ще й інші народи, то з якою метою – ось питання, які належать до зовнішньої історії мови [3, с. 69].

Якщо внутрішня історія мови досліджує як і чому народ говорить у певний час, то зовнішня історія зосереджує своє завдання на кількості мовців та межах цієї мови. Наголошуючи на взаємовпливах двох сторін історії мови, науковець підкреслює сильніший вплив зовнішньої сторони мови на внутрішню передусім як такої, що *«турбується про долю мови, а не лише звертає увагу на зміни, що відбуваються у ній самій»* [3, с. 69]. Цим міркуванням Я. Бодуена де Куртене передують побіжні зауваження про умови розвитку мови Я. Гримма, який уважав, що мова – це також наша історія і наша спадщина: *«Хіба мова за сприятливих обставин не розквітне, наче дерево, яке, не будучи пригніченим, пишно розростається зусбіч? Хіба не перестане розвиватися мова і не починає нидіти і мертвоїти, як нидіє і сохне рослина при нестачі світла і землі? Дивовижна цілюща сила мови, з якою вона заліковує і надолужує втрати...?»* [7, с. 56, 58, 61].

В унісон до зазначених міркувань у перші десятиліття ХХ ст. вибудовує своє бачення *«внутрішніх та зовнішніх елементів мови»* засновник Женевської лінгвістичної школи Ф. де Сосюр. Він визначає три типи зовнішніх взаємин мови і суспільства: 1. зв'язок між історією мови та історією раси або цивілізації; 2. стосунки між мовою та політичною історією (йдеться про те, що великі історичні події мають незліченні наслідки для багатьох сторін мови); 3. стосунки між мовою і державними та іншими інституціями на зразок церкви, школи, що пов'язані з літературним розвитком мови [20, с. 34]. Науковець уперше використовує сформульовану у своїй праці опозицію *«синхронія – діяхронія»*, зауважуючи, що *«протиставлення між діяхронічним і синхронічним наявне всюди»*. Між діяхронією та синхронією таке ж відношення, як *«між історичною реальністю і станом мови, який можна порівняти з проєкцією цієї реальності в даний момент»* [20, с. 112-113, 115].

Ці самі терміни *«внутрішніх і зовнішніх змін»* у контексті соціального статусу мов використовує сучасна дослідниця Н. Мечковська, зауважуючи, що *«зовнішні мовні зміни – це зміни у долі народу; в характері її використання, у ставленні людей до мови»* [16, с. 164]. Показовим є спостереження дослідниці про важливий соціолінгвістичний чинник перетворення діалекта в койне, що може супроводжуватися відмовою від вузькомісцевих особливостей мовлення або запозиченням діалектних явищ ширшого ареалу. Авторка формулює основні напрями соціальної еволюції мов, серед яких *«прогрес мови»*, що зумовлений розвитком суспільства, його духовної та матеріальної культури. Проте ці міркування ще на початку ХХ ст. слушно спростував Ж. Вандрієс, зауваживши, що не існує в мові абсолютного прогресу, як нема, наприклад, прогресу моралі. Є просто різні історичні стани, що змінюють один одного, і в кожному з них панують певні закони [6, с. 322]. Серед інших напрямів еволюції мов – функційна (стилістична) і жанрова диференціація; зростання комунікаційних можливостей через писемну і друковану мову; зростання ролі мови в житті суспільства [16, с. 186-188].

Показовою щодо наступних кроків у формуванні поняття діяхронної соціолінгвістики є мовна концепція учня та послідовника Ф. де Сосюра французького мовознавця А. Мейє. Знаково, що він, як один із найбільших компаративістів на межі

XIX–XX ст., панівний у XIX ст. порівняльно-історичний метод занурив у суспільну діяхронію. А. Мейє не тільки зробив висновок, що мова залежить від історичних умов, але згармонізував ідею соціального з ідеєю історичного розвитку мови: з огляду на факти минулого і теперішнього, наука виявляє не те, як утворювалася мова, як вперше виникали граматичні форми, а *«за яких умов, згідно з якими законами – або обмеженими у просторі і часі, або постійно дієвими – як факти, які спостерігаються, співіснують і змінюються одні одними»* [цит. за 15, с. 122].

Торкався проблем діяхронної лінгвістики представник тої самої школи Ж. Вандрієс. Про це свідчить сама назва його основної праці *«Мова. Лінгвістичний вступ до історії»* (1913 р.), де подано не лише історичний різнорівневий аналіз фонетико-морфологічних і лексико-семантичних категорій, але й окремі розділи про вплив соціальних чинників на мову в діяхронії [6, с. 316]. Наголошуючи на протилежних тенденціях розвитку мови – диференціації та уніфікації – дослідник запроваджує уніфікаційне поняття так званої *«спільної мови»*, інакше кажучи *койне*, вважаючи його породженням позамовних чинників. Лінгвіст наголошує, що саме історичні обставини обумовлюють лідерство мови, взятої за основу, і її поширення коштом місцевих говорів, а також підкреслює, що мова – *«це найміцніший зв'язок, що поєднує членів у групі, і водночас вона – символ і захист групової спільноти. Чи може бути щось більш дієве для утвердження факту існування групи?»* [6, с. 222]. Поряд із тим мовознавець наводить ще одне *«почуття»*, що утримує непохитність мови, попри складні суспільно-політичні обставини, – це усвідомлення престижу своєї мови. Кульмінацією діяхронних соціолінгвістичних міркувань дослідника є його слова: *«...розвиток мов є тільки одним із видів розвитку суспільства. [...] Справу лінгвіста виконано, коли він виявив у мові гру соціально-історичних сил і взаємодій»* [6, с. 322].

Натомість інший каркас діяхронних соціолінгвістичних досліджень, взорованих на марксистсько-ленінській методології у 20-30-ті, а відтак 60-80-ті роки та на пострадянських візіях у третьому тисячолітті, спостерігаємо в російському мовознавстві: від історичної аналітики виникнення цього поняття до повної сучасної наукової дефініції. Найяскравіша постать – Є. Поліванов. Цей дослідник уперше виокремив соціологічну лінгвістику на марксистській методології як окремий напрям у російському мовознавстві, передбачивши майбутню соціолінгвістику [18, с. 553, 559; 15, с. 254] і сформулював проблеми соціологічної лінгвістики, серед яких є і діяхронні аспекти: 1. визначення мови як соціально-історичного факту; 2. опис мов та діалектів із соціологічного погляду; 3. вивчення причинного зв'язку між соціально-економічними і мовними явищами; 4. оцінний характер мови як засобу боротьби за існування та як знаряддя спілкування; 5. загальна типологічна схема еволюції мови у зв'язку з історією культури; 6. прикладні питання соціологічної лінгвістики, зокрема мовна політика [17, с. 186].

Серед провідних російських соціолінгвістів новішої генерації – Ю. Дешерієв. Вихідним постулатом його концепції є положення про те, що *«функційний розвиток мови – це розвиток її суспільних функцій»*, а звідси виведено центральні проблеми дослідження діяхронної лінгвістики: 1. розвиток суспільних функцій мови; 2. динаміка функційної взаємодії мов та діалектів, перерозподіл функцій та сфер обслуговування між ними; 3. розвиток літературних мов, зумовлений безпосереднім соціальним впливом; 4. проблеми сприйняття і поширення мовним колективом результатів внутрішньоструктурних змін, серед яких закріплення інновацій через створення словників, граматик, мережу шкільних закладів тощо [8, с. 186; 9, с. 268, 270-275].

Бачимо, що лінгвістична наука впродовж століття поступово йшла до обґрунтування теоретичного розмежування трьох історичних дисциплін з органічно

своїм предметом дослідження: *історичної граматики* (історія внутрішньої структури мови), *історії літературної мови* (історія функціональних стилів літературної мови) і *діахронної соціолінгвістики* (історія «соціального тиску» на мову, себто лінгвосоціуму). Процес такої дивергенції – це наслідок уточнення завдань предмета, об'єкта і методів студіювання лінгвістики у ХХ ст. Отже, з огляду на діахронні соціолінгвістичні завдання, у центрі уваги історика літературної мови має бути елементарна одиниця мовної еволюції «соціалема», себто історія тих, хто писав, говорив і читав певною літературною мовою [10, с. 41]. Через формалізацію цієї одиниці здійснюється «соціальний тиск» на розвиток мови, що виявляється у єдності змін виробничих взаємин, духовної культури та історичної долі [11, с. 89; 10, с. 7-8].

Серед сучасних соціолінгвістичних концепцій мовного розвитку в діахронії на увагу заслуговує так звана «теорія антиномій» дослідника М. Панова. Відповідно до цієї концепції, стрижневу роль у розвитку мови відіграють постійно чинні і протилежні одна до одної тенденції, боротьба яких і є основним стимулом мовного розвитку [цит. за 1, с. 105-112]. Свою теорію «мовної еволюції», всупереч позачасовим підходам до вивчення мови, пропонує американський дослідник В. Лабов, що формулює три основні підходи до вивчення лінгвосоціальної діахронії: 1) «проблема переходу», а саме: як і яким шляхом один етап мовної зміни заступається іншим?; 2) «проблема контексту»: треба знайти «базову матрицю соціальної і мовної поведінки, в які втілено мовну зміну»; 3) «проблема оцінки»: як самі мовці оцінюють заявлені зміни [цит. за 1, с. 112-113].

У працях із соціальної лінгвістики в Росії вперше 1987 року натрапляємо на окремо виписане поняття «діахронної лінгвістики» з визначенням кола її проблем: 1. соціолінгвістичний аспект проблеми походження мови; 2. соціально-історичні типи мови; 3. історія конкретних мов у соціолінгвістичному аспекті; 4. зовнішні і внутрішні чинники еволюції мови у їхній взаємодії; 5. тлумачення поняття прогресу мови; 6. роль стихійного і свідомого в історії мови; 6. питання мовної політики і мовного будівництва тощо [4, с. 97–100]. Натомість дефініція діахронної лінгвістики виписана в сучасному словнику соціолінгвістичних термінів (2006 р.): «Діахронна соціолінгвістика (ретроспективна соціолінгвістика) – це розділ соціолінгвістики, що досліджує кореляцію питома мовних та позамовних параметрів у динаміці. Д. с. встановлює зв'язки між фактами історії мови і фактами історії суспільства, де функціює конкретна мова, себто кореляційні відношення між динамікою мовного розвитку і тими соціальними історичними і культурними змінами, які характеризують еволюцію цього суспільства та його інститутів. Д. с. спрямована на виявлення спільної бази мови та суспільства, які характеризують еволюцію цього суспільства та його інститутів [19, с. 59].

У польському мовознавстві під діахронною лінгвістикою («językoznawstwo diachroniczne») розуміють історичне мовознавство, що вивчає відношення між елементами мови в різні епохи її розвитку, досліджує їхні зміни та місце у мовній еволюції [22]. Системні дослідження із соціолінгвістики припадають на 70-ті роки ХХ ст., про що, зокрема, свідчить видання окремого наукового часопису «Socjolingwistyka», починаючи від 1977 року, який здебільшого публікує матеріали з проблем синхронної соціолінгвістики [25]. Водночас знаковими щодо нашого предмета дослідження є студії за редакцією В. Ташицького «Obrońcy języka polskiego», де зібрано фактичний соціолінгвістичний матеріал в діахронії про усвідомлення польською елітою ролі польської мови в час Середньовіччя та передмодерний час (від XV ст. до XVIII ст.), визначення її місця у творенні польської нації, неспинну боротьбу польської

урядової та духовної еліти за входження польської мови до якнайширшого суспільного простору [23, с. III–LXXXVI]. Інакше кажучи – це персоналістична мозаїка мовної рецепції, мовної рефлексії та мовно-національної свідомості в діяхронії, що витворили незаперечну силу польської мови.

Праця польської дослідниці Барбари Отвіновської «*Język – naród – kultura*» присвячена місцю сакральних та народних мов в історії світової культури і передусім Польщі у час Ренесансу. За базове поняття дослідження статусу польської мови в діяхронії авторка бере «*świadomość językowa*» та реконструює ці суспільно-історичні категорії, що впливали на емансипацію польської мови у час Ренесансу. Дослідження створене на матриці еволюційних ідей культури, закорінених у безперервно змінюване суспільство, з огляду на що польська мова пройшла шлях від обмежено-вторинного функціонування «*до ролі репрезентації свого народу*» [24, с. 125].

Отже, наш екскурс до джерел діяхронної соціолінгвістики засвідчив формування цієї окремої гілки соціолінгвістики впродовж тривалого, столітнього шляху, починаючи від окремих міркувань у класичних працях Я. Бодуена де Куртене, Ф. де Сосюра, яскравих представників французької соціолінгвістичної школи А. Мейє та Ж. Вандрієса. Особливе місце у формуванні теоретичних засад діяхронної соціолінгвістики у ХХ ст. посідають науковці Є. Поліванов, Ю. Дешерієв, В. Журавльов, М. Панов, В. Бондалетов. Серед українських мовознавців вперше звернув увагу на проблеми методології діяхронної лінгвістики відомий науковець О. Ткаченко. Польські дослідники В. Ташицький та Б. Отвіновська запропонували унікальну соціоісторичну фактологічну добірку та аналіз соціолінгвістичних чинників на тлі філософсько-культурних вимірів змінюваної епохи. Столітній шлях наукового осмислення нового предмета дослідження призвів до поступової дивергенції трьох історичних дисциплін зі своїм термінологічним апаратом та механізмами дослідження: *історичної граматики* (історія внутрішньої структури мови), *історії літературної мови* (історія функціональних стилів літературної мови) і діяхронної соціолінгвістики (історія «*соціального тиску*» на мову та мови на суспільство). Діяхронна соціолінгвістика наприкінці ХХ ст. окреслила свої центральні проблеми дослідження від розвитку суспільних функцій мови, закріплених через її статус, до проблем мовної рецепції, мовних рефлексій та мовної свідомості, відтак перерозподілу взаємодії мов та діалектів і витворення суспільно важливого *койне*. Проблеми історичної кодифікації мовних норм можна вважати переможним вінцем діяхронної соціолінгвістики. Ще попереду розвиток та устаткування термінологічного апарату та своєрідних методів дослідження.

Література

1. Беликов В. И., Крысин Л. П. Социолингвистика [монография] / В. И. Беликов, Л. П. Крысин. – М. : РГГУ, 2001. – 439 с.
2. Бодуэн дэ Куртэне И. А. О древнепольском языке до XIV столетия / И. А. Бодуэн дэ Куртэне // Избранные труды по общему языкознанию. – М. : Изд-во АН СССР, 1963. – Т. I. – С. 45–46.
3. Бодуэн дэ Куртэне И. А. Вступительная лекция по кафедре сравнительной грамматике индоевропейских языков, читанная 17/29 декабря 1870 г. / И. А. Бодуэн дэ Куртэне // Избранные труды по общему языкознанию. – М. : Изд-во АН СССР, 1963. – Т. I. – С. 47–77.
4. Бондалетов В. Д. Социальная лингвистика [монография] / В. Д. Бондалетов. – Москва : Просвещение, 1987. – 159 с.

5. Брицин В. М. Соціолінгвістика / В. М. Брицин // Українська мова. Енциклопедія. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія», 2000. – С. 583–584.
6. Вандриес Жозеф. Язык (лингвистическое введение в историю) ; [пер с фр., изд. 3-е, стереотипное] / Вандриес Жозеф. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 408 с.
7. Гримм Якоб. Из предисловия к «Немецкой грамматике» / Якоб Гримм // Хрестоматия по истории языкознания XX–XXI веков / [сост. В. А. Звегинцев]. – Москва, 1956. – С. 52–64.
8. Дешериев Ю. Д. Социальная лингвистика [монография] / Ю. Д. Дешериев. – М. : Наука, 1977. – 382 с.
9. Журавлев В. К. История языка и диахроническая социолінгвістика / В. К. Журавлев // Теоретические проблемы социальной лингвистики. – М. : Наука, 1981. – С. 256–275.
10. Журавлев В. К. Внешние и внутренние факторы языковой эволюции [монография] / В. К. Журавлев. – М. : Наука, 1982. – 327 с.
11. Журавлев В. К. Социолінгвістический аспект истории литературных языков // Влияние социальных факторов на функционирование и развитие языка; отв. ред. Ю. Д. Дешериев, Л. П. Крысин. – М. : Наука, 1988. – С. 84–109.
12. Кубайчук Віктор. Хронологія мовних подій в Україні (зовнішня історія української мови) / Віктор Кубайчук. – К. : «К.І.С», 2004. – 168 с.
13. Лизанчук Василь. Навічно кайдани кували: факти, документи, коментарі про русифікацію в Україні / Василь Лизанчук. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1995. – 412 с.
14. Лизанчук Василь. Геноцид, етноцид, лінгвоцид української нації: хроніка / Василь Лизанчук. – Львів : Видавн. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – 258 с.
15. Мацюк Галина. До витоків соціолінгвістики: Соціологічний напрям у мовознавстві [монографія] / Галина Мацюк. – Львів : Видавн. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – 432 с.
16. Мечковская Н. Б. Социальная лингвистика [пособие для студентов гуманитарных вузов и учащихся лицеев] ; 2-е изд., испр. / Н. Б. Мечковская. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 207 с.
17. Поливанов Е. Д. Круг очередных проблем современной лингвистики / Е. Д. Поливанов // Статьи по общему языкознанию. – Москва, 1968, с. 178–186.
18. Поливанов Е. Д. Из материалов «Поливановской» дискуссии в коммунистической академии. Февраль 1929 г. Архивная публикация / Е. Д. Поливанов // Избранные работы. Труды по восточному и общему языкознанию. Составление, послесловие, комментарии и указатели Л. Р. Концевича. – Москва, 1991. – С. 507–552.
19. Словарь социолінгвістических терминов; ответств. ред. В. Ю. Михальченко. – М. : РАН. ИЯ. РАЛН, 2006. – 312 с.
20. Сосюр Фердінан де. Курс загальної лінгвістики ; [пер. з фр. А. Корнійчук, К. Тищенко] / Фердінан де Сосюр. – К. : Основи, 1998. – 324 с.
21. Ткаченко О. Б. Проблемы диахронической социолінгвістики / О. Б. Ткаченко // Методологические основы новых направлений в мировом языкознании / [С. С. Ермоленко, Ю. А. Жлуктенко, Т. Г. Линник и др. ; отв. ред. А. С. Мельничук]. – К. : Наук. думка, 1991. – С. 65–85.
22. Językoznawstwo diachroniczne. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pl.wikipedia.org/wiki/J%C4%99zykoznawstwo_diachroniczne, dostęp: 20 січня 2013.
23. Obrońcy języka polskiego / Opracował Witold Tazsycki. Biblioteka narodowa. Seria I. Nr. 146. – Wydawnictwo Zakładu Imienia Ossolińskich. – Wrocław, 1953. – 393 s.

24. *Otwinowska Barbara*. Język – naród – kultura. Antecedencje i motywy renesansowej myśli o języku / Barbara Otwinowska. – Wrocław, 1974. – 288 s.

25. Socjolingwistyka. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [HTTP://SOCJOLINGWISTYKA.IJP-PAN.KRAKOW.PL/PL/ARCHIWUM](http://socjolingwistyka.ijp-pan.krakow.pl/pl/archiwum), dostęp: 22 квітня 2014.

References

1. Belikov, V. Y., Krysin, L. P. (2001), *Sociolinguistics* [*Socy`oly`ngvi`sty`ka*], Mezhdunarodny`e otnosheny`ya, Moskva, 439 p.
2. Boduen de Kurtene, Y` . A. (1963), *About the ancient Polish language until the XIV century* [O drevnepol`skom yazyke do XIV stolety`ya], Izd-vo AN SSSR, Moskva, p. 45-46
3. Boduen de Kurtene Y` . A. (1963), *Introductory lecture on the Department of Comparative Grammar of Indo-European Languages, read 17/29 December 1870* [Vstupy`tel`naya lekcy`ya po kafedre sravny`tel`noj grammaty`ke y`ndoevropsky`kh yazykov, chy`tannaya 17/29 dekabrya 1870 g.], Izd-vo AN SSSR, Moskva, p. 47-77
4. Bondaletov, V. D. (1987), *Social Linguistics* [*Socy`al`naya ly`ngvy`sty`ka*], Prosveshcheny`e, Moskva, 159 p.
5. Bry`cy`n, V. M. (2000), *Sociolinguistics* [*Sociolingvisty`ka*], Ukrayins`ka ency`klopediya, Kyiv, p. 583-584.
6. Vandryjes, Zhozef (2004), *Language (linguistic introduction to history)* [Yazyk (ly`ngvi`sty`cheskoe vvedeny`e v y`story`yu)], Editoriel, Moskva, 408 p.
7. Gry`mm, Yakob (1956), *From the preface to "German grammar"* [Y`z predy`slovy`ya k «Nemetckoj grammaty`ke»], Moskva, p. 52-64.
8. Desheryjev, Yu. D. (1977), *Social Linguistics* [*Socy`al`naya ly`ngvy`sty`ka*], Nauka, Moskva, 382 p.
9. Zhuravlev, V. K. (1981), *History of the language and diachronic sociolinguistics* [Y`story`ya yazyka y` dy`akhrony`cheskaya socy`oly`ngvy`sty`ka], Nauka, Moskva, p. 256-275.
10. Zhuravlev, V. K. (1982), *External and internal factors of language evolution* [Vneshny`e y` vnutrenny`e faktory yazykovej evolyucy`y`], Nauka, Moskva, 327 p.
11. Zhuravlev, V. K. (1988), *Sociolinguistic aspect of the history of literary languages* [*Socy`oly`ngvy`sty`chesky`j aspekt y`story`y` ly`teraturnykh yazykov*], Nauka, Moskva, p. 84-109.
12. Kubajchuk, V. (2004), *Chronology of language events in Ukraine (foreign language Ukrainian history)*, [Khronologiya movny`kh podij v Ukrayini (zovnishnya istoriya ukrayins`koyi movy`)], K.I.S, Kyiv, 168 p.
13. Ly`zanchuk, Vasy`l` (1995), *Why forged chains: facts, documents, comments about Russification in Ukraine* [Navichno kajdany` kuvaly`: fakty`, dokumenty`, komentari pro rusy`fikaciyu v Ukrayini], Insty`tut narodoznavstva, L`viv NAN, 412 p.
14. Ly`zanchuk, Vasy`l` (2008), *Genocide, ethnocide, linguicide Ukrainian nation: Chronicle* [Genocy`d, etnocy`d, lingvocy`d ukrayins`koyi nacyi: xronika], L`viv, LNU, 258 p.
15. Matsyuk, Haly`na (2008), *The roots of sociolinguistics, sociological trend in linguistics* [Do vy`tokiv sociolingvisty`ky`: Sociologichny`j napryam u movoznavstvi], L`viv, LNU, 432 p.
16. Mechkovskaya, N. B. (2000), *Social Linguistics* [*Socy`al`naya ly`ngvy`sty`ka*], Aspekt Press, Moskva, 207 p.
17. Poly`vanov, E. D. (1968), *The circle of the next problems of modern linguistics* [Krug ocherednyx problem sovremennoj ly`ngvy`sty`ky`], Moskva, 327 p.

18. Poly`vanov, E.D. (1991), *From the materials of the "Polivanovsky" discussion in the communist academy*. [Y`z matery`alov «Poly`vanovskoj» dy`skussy`y` v kommuny`sty`cheskoj akademiy`]. Moskva, 507-552 p.

19. Slovar` socy`oly`ngvy`sty`chesky`x termu`nov (2006), [Dictionary of sociolinguistic terms], PAN, IYA, RALN, Moskva, 312 p.

20. Sosyur, Ferdinand de (1998), *Course in General Linguistics* [Kurs zagal`noyi lingvisty`ky`], Osnovy, Kyiv, 324 p.

21. Tkachenko, O. B. (1991), *Problems of diachronic sociolinguistics* [Problemy dy`akhrony`cheskoj socy`oly`ngvy`sty`ky`], Naukova dumka, p. 65-85.

И. Д. Фарин,

*Национальный университет «Львовская политехника»,
кафедра украинского языка*

К ИСТОКАМ ДИАХРОНИЧЕСКОЙ СОЦИОЛИНГВИСТИКИ: МИРОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ И УКРАИНСКАЯ ПРОБЛЕМАТИКА

В статье исследуется история первых асистемных диахронических социолингвистических идей в мировом и украинском языкознании. На основании анализа лингвистической мысли на протяжении последних ста лет сделано вывод об научном осмыслении нового предмета истории языка – диахронической социолингвистики.

Ключевые слова: диахроническая лингвистика, внешняя история языка, эволюция языка

I. D. Farion,

*Lviv Polytechnic National University,
Ukrainian Language Department*

TO THE SOURCES OF DIACHRONIC SOCIOLINGUISTICS: GLOBAL EXPERIENCE AND UKRAINIAN PROBLEMATICS

The subject of the suggested research is a new sphere of sociolinguistics – diachronic sociolinguistics: its sources, subject of the research and tasks. A famous researcher Orest Tkachanko was first among Ukrainian linguists who paid attention to problems of the methodology of diachronic linguistics. Polish researches, in particular Witold Taszycki and Barbara Otwinowska, suggested a unique sociohistorical factual collation and analysis of sociolinguistic factors against the background of philosophic and cultural dimensions of a changeable epoch.

The centennial path of the scientific understanding of the new subject of the research led to the gradual divergence of three historical disciplines with its definitions and research procedures: historical grammar (history of internal structure of the language), history of literary language (history of the functional style of the literary language) and diachronic sociolinguistics (history of *social pressure* on the language and language on society). In the late 20th century, diachronic sociology defined its key research problems from the development of language social functions, determined because of the language status, to the problems of language reception, language reflections and lingual consciousness that resulted in the reclassification of languages and dialects interaction and creation of socially important *koine*. Problems of the historic codification of language norms can be considered as a triumph

of the diachronic sociolinguistics. There is still development and stabilization of definitions and unique research methods.

Key words: diachronic sociolinguistics, external history of the language, evolution of the language.

УДК 811.161.2

А. М. Варинська,

канд. філол. наук, проф.,

Національний університет «Одеська морська академія»,

завідувач кафедри українознавства

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ПАРАМЕТРИ КОНЦЕПТУ «ЧЕСТЬ»

У статті досліджуються лінгвокультурні параметри концепту «честь». Виділені та проаналізовані мовні репрезентанти концепту «честь», з'ясовано асоціативно-смысловий потенціал концепту, визначена соціальна та професійна зумовленість концепту.

Ключові слова: концепт «честь», лінгвокультурна репрезентація, асоціація, колективна мовна особистість, національна картина світу.

Сучасний стан мовознавчої науки характеризується постійним інтересом до проблем концептуалізації та категоризації дійсності. Дослідження концептів, як основної форми категоризації знання, займає провідне місце у працях багатьох учених. Роботи А. Вежбицької, Ю. Степанова, Є. Кубрякової, В. Карасика, Г. Слишкіна, Л. Чернейко, О. Селіванової та ін. містять ґрунтовний науковий матеріал мовної та концептуальної картин світу, який інші дослідники беруть за основу для подальших розвідок. Цікавими є окремі спостереження О. Суховій, В. Чабан, М. Фабіан щодо концептів морально-етичної сфери. Лінгвісти, висвітлюючи значущі фундаментальні питання, зосереджують увагу й на окремих важливих концептах, але історична «множинність нашарувань» [17, с. 13], професійні кореляції, використання в різних дискурсах, асоціативно-смыслові навантаження, котрі властиві лінгвокультурним концептам, передбачають потенційні можливості для наступних розробок і визначають перспективи подальшого пізнання.

Об'єктом нашого дослідження було обрано концепт «честь», який посідає важливе місце у концептосфері універсальних загальнолюдських цінностей.

Предметом дослідження є лінгвокультурні особливості концепту «честь», мовні форми його репрезентації.

Концепт «честь» є однією з базових лінгвокультурних констант у національних картинах світу. Він експлікує не тільки світоглядні уявлення і ціннісні орієнтації суспільства, а й професійні норми та традиції, за нових умов життєдіяльності набуває сучасних соціокультурних синтезів, що й обумовлює актуальність пропонованої статті.

Мета роботи полягає у дослідженні лінгвокультурних параметрів концепту «честь».

Мета роботи зумовила вирішення таких завдань:

- 1) виявити та проаналізувати мовні репрезентанти концепту «честь»;
- 2) з'ясувати асоціативно-смысловий потенціал концепту «честь»;
- 3) визначити професійну обумовленість концепту «честь».